

Iz ribarske prakse

Radili smo i stvarali 30 godina

KADA I KAKO SMO ONOVANI, KAKO SMO SE RAZVIJALI I ORGANIZIRALI

Prvi ribnjaci Ribnjačarstva »Siščani« gradili su se na najnižem terenu slijevnog područja rijeke Česme. To su pašnjaci sela Siščani i Zdenčec, nazvani Berek, i susjedni podvodni tereni sela Ravnice, Pekliž i Vukšinac. To je zemljište zapravo šire područje Lonjskog Polja. Nekada su to bili pašnjaci, podvodni travnjaci, bare i riječni rukavci, koji su se svakog proljeća i jeseni pretvarali u široko poplavno područje i bili izvrsno prirodno mrestilište i plodište riba. Taj je povremeni prirodni ribnjak bio vrlo bogat ribom, što je omogućilo postojanje čak profesionalnih ribara i ribarskih kuća, a prigodnih je ribara u okolnim selima bilo vrlo mnogo. Za vrijeme nezapamćene poplave 1950. vode su preplavile ribnjake u Poljani i Končanici, pa su velike količine ribe otplavljene u Lonjsko Polje i odatle dospjele i u slijev rijeke Česme. Kada se velika voda povukla, u kanalima i barama Bereka zaostala je golema količina ribe kakve prije ovdje nikada nije bilo, sve sami ribnjački šaran i malo ljuskaši. Takav ribolov nisu zapamtili ni najstariji berečki ribari, ali su ga zato doživjeli i u njemu sudjelovali u svojim budućim »čazmanskim« ribnjacima.

Osnivanje i izgradnja ribnjačarstva

Eto, na tom je području još godine 1947. naš prvi petogodišnji plan predvidio gradnju 2 000 hektara ribnjaka od ukupno predviđenih 8 000 hektara. Posebna komisija,

u kojoj su bili prof. Josip Plančić i inž. Nikola Fijan, u svojem je izvještaju istaknula vrlo pogodne niske podvodne terene u slijevu rijeke Česme. No na gradnju ribnjaka trebalo je još poduže pričekati. U eri osnivanja poljoprivrednih ekonomija bilo je pokušaja da se na podvodnim terenima »Berek« osnuje poljoprivredno dobro. Ta su nastojanja propala, a započeta je obrada zemljišta napuštena uz znatne gubitke. No, kada su započeli radovi regulacije na rijeci Česmi godine 1958. i djelomično riješena odvodnja niskih terena, Poljoprivredna stanica u Čazmi izradila je idejni projekt za farmu tova teladi (»Bebi-bif farma«). Međutim, i planovi gradnje ribnjaka imaju svoje gorljive zagovornike. »Uz ogromni interes lokalnih organizacija u Čazmi, Bjelovaru, Križevcima i Vrbovcu određen je komisijski očevid na pašnjacima u Bereku, pa je ovdje konačno donesena odluka da se ide na gradnju ribnjaka«, izvještava inž. N. Fijan. Inženjer Nikola Fijan, jedan od najpoznatijih naših ribnjačarskih stručnjaka s dugogodišnjim iskustvom ribogojca praktičara, upotrijebio je sve svoje sposobnosti u ostvarenju te ideje i odluke, od izrade potrebne projektne dokumentacije do gradnje ribnjaka i njegova uhodavanja u proizvodnji.

Narodni odbor općine Čazma povjerio je 1958. izradu idejnog projekta za gradnju ribnjaka Vodnoj zajednici Česma-Glogovnica u Bjelovaru, a glavni je projektant bio dr. inž. Srebrenović. Rok za izradu idejnog projekta i elaborata za kredit bio je vrlo kratak, jer je tako uvjetovala tadašnja Jugoslavenska poljoprivredna banka koja je raspisala natječaj za kredit. U tome se uspelo pa je odobren kredit u iznosu tadašnjih 210 467 000 dinara za

gradnju 400 hektara ribnjaka, ustave na Česmi kod Narte, dovodnog kanala do sela Siščani dugačkog 12 km, uzanog 7 950 m dugačkog željezničkog kolosijeka i ceste Siščani—Draganac od tri kilometra.

Istodobno se prišlo osnivanju poduzeća.

Riješenjem NOO-a Čazma broj 03-1058-1-1959 od 18. 3. 1959. osniva se POLJOPRIVREDNO DOBRO »SIŠČANI« RIBNJAČARSTVO ČAZMA i 20. 3. 1959. registrira kod Okružnog privrednog suda u Bjelovaru pod brojem Fi-224/59-2.

Za prvog direktora imenovan je Drago Jelačić, komercijalist Trgovačkog poduzeća u Čazmi. On je po znanju bio trgovac i vrlo sposoban poslovni čovjek s mnogim vezama i utjecajem u političkim strukturama kao borac NOR-a. Jelačić je velikim zalaganjem i umješnošću uspio osigurati investicijska novčana sredstva za »zatvaranje financijske konstrukcije«, kao i obrtna za redovito poslovanje.

Jedan od najzaslužnijih ljudi iz političkih struktura za gradnju ribnjaka tadašnji je narodni poslanik, narodni heroj i španjolski borac drug *Grga Jankez*. Da bi mu se nekako odužio i zahvalio na nesebičnoj pomoći, radni je kolektiv ribnjačarstva najvećem ribnjaku u gradnji dao ime »Grga«.

Zbog kratkoće vremena za izradu projekta bilo je nedostataka koje je valjalo otkloniti u toku gradnje ribnjaka. Ali najveći je nedostatak bio u velikom vremenskom razmaku od tri godine između izrade projekta i početka radova godine 1960. Zbog nagla skoka cijena troškovnik je postao nerealan, a osigurana sredstva nedostatna za izvođenje planiranih radova. Moralo se odustati od gradnje ustave na Česmi, polovice dovodnog kanala i uzanog kolosijeka.

U listopadu 1960. započeti su prvi radovi na području Pekliža, a u toku 1961. bila je izvedena glavna zemljanih radova. Sve niskogradnje i zemljane radove izvela je vlastita režijska grupa pod vodstvom građevinskog tehničara Ivana Ivanova, koji je na terenu rukovodio strojevima poduzeća Lonjsko Polje i Lendava (desetak bagera i buldožera). Uspješnim radovima dobivena je utrka s vremenom, jer se već u proljeće 1961. na dijelu sagrađenih ribnjaka mogao nasaditi zdrav mlađ kupljen od Kotarske stanice za ribarstvo iz Varaždina. Ujesen je uzgojeno deset tona prvoklasnoga šaranskog mlađa.

Iste jeseni, godine 1961. svečano je proslavljen prvi ribolov na ribnjaku Velika Rakita. Pozvan je i narodni heroj drug *Grga Jankez* koji je održao prigodni govor radnom kolektivu. Tom prilikom on je zamoljen i prihvatio je da se najveći ribnjak u gradnji nazove njegovim imenom — »Grga«.

Usporedo s gradnjom ribnjaka 1962. uspješno je završena i prva pokusna proizvodnja ribe na 220 hektara, na kojima je uzgojeno 240 tona ribe za tržište. Nažalost, te duge i hladne zime, zbog nedovršena vodoopskrbnog sistema i nemogućnosti izlova, propalo je 75% te proizvodnje. Uginulo je 120 tona ribe. Ovaj gubitak potiče općinsko rukovodstvo na razmišljanje o likvidaciji i prestanku daljnjih radova, ali zahvaljujući razumijevanju malobrojnih, napose Bjelovarske banke, radovi se nastavljaju.

Gradnja ribnjaka »Siščani«, odnosno prva faza, završava se podkraj godine 1963. sa sagrađenom 334 hektara rib-

njaka. Ovako spora gradnja rezultat je nagomilanih problema financijske naravi, jer se gradilo isključivo pomoću kredita.

Sagrađene su ove vrste ribnjaka:

— matičnjaci	1,1% ukupne površine
— mrestilišta	0,2% ukupne površine
— rastilišta	2,3% ukupne površine
— mladičnjaci	22,0% ukupne površine
— tovilista	71,3% ukupne površine
— zimovnici	3,1% ukupne površine

Na novoizgrađenom ribnjačarstvu »Siščani« uvedene su brojne tehnološke novosti i mehanizirane su najvažnije radne operacije, što je tada bila prava inovacija u jugoslavenskom ribnjačarstvu. Sve to bilo je djelo i zamisao pok. inženjera Nikole iFjana. Nažalost, ni najbolja od tih korisnih rješenja nisu našla primjenu niti su prihvaćena u drugim (starijim ribnjačarstvima). Da li uz ljubomoru ili potcjenjivanja početnika u tradicionalnoj ribnjačarskoj branši, tko bi to znao?

Dio je tih inovacija, napose mehanizacije i opreme, kasnije napušten zbog nedovoljne funkcionalnosti ili zato što ih je vrijeme pregazilo. Nabrojat ćemo ih i ukratko iznijeti osnovne karakteristike.

Kranske staze bile su posebno sagrađene betonske naprave u sistemu unutrašnjeg transporta vodenim putem. Kao zamjena projektom predviđenom dekoviljskom kolosijeku zamišljen je vodeni transport čamcima i traktorima s prikolicama cestama na nasipu. Kranske su staze imale funkciju dizanja i spuštanja punih bazena moćene hrane za ribe bez pretovara. Hrana se močila u betonskim bazenima na obali korita stare Česme. Ti su pretovari, kao i močenje hrane, iziskivali veliki potrošak radne snage, pa je sistem napušten čim se prešlo na hranjenje ribe suhom hranom.

Tračni transporter s vitlom utovarivač je ribe vlastite izrade kojim se riba transportirala iz mreže do sortiranog stola na nasipu ribnjaka. Na mali vagonet transportera moglo se natovariti do 8 košara s 300 do 400 kg ribe. Upotrebom transportera štedjelo se 7 do 11 radnika, isključen je jedan od najtežih fizičkih poslova u ribolovu, a i riba se znatno manje oštećivala nego prije jer su isključeni udarci košara o zemlju prilikom dodavanja iz ruke u ruku u lancu radnika. Elevator je korišten i uspješno radio sve do uvoza modernog elevatora s beskrajnom gumenom trakom i elektromotorom.

Platneni transportni bazeni od ceradnog platna s drvenim vanjskim okvirom za prijevoz ribe u unutrašnjem transportu bili su vrlo lagani i jeftini. Zapremali su 2 m³ i na dužim stranama imali ispusni otvor s ušivenim vrećama dugačkim 80 cm za ispuštanje ribe s vodom. Riba se u tim bazenima nije oštećivala. Punili su se vodom bez upotrebe crpki iz dovodnog kanala zimovnika. Traktorska prikolica s bazenima postavljena je na posebno sagrađenu prilazu ispod razine vode u kanalu, a voda je imala dovoljan pad za otjecanje kroz ugrađenu cijev. Platneni bazeni prestali su se upotrebljavati uvođenjem modernih bazena od staklene vune i crpki za vodu.

Izlovljači ribe posebno su sagrađeni mali ribnjaci uz velike tovilnjake s prepustom. Bili su najviše namijenjeni za ljetni ribolov. Bilo je zamišljeno da se u njima riba hrani i privlači na svježju vodu iz tovilništa i da se lovi na visokoj vodi. Ti izlovljači nisu najbolje funkcionirali jer nije bilo dovoljno vode. Kasnije su sagrađeni slični i na istom principu u Narti i Blatnici, ali se oni uspješno primjenjuju budući da je osiguran dovoljan dotok svježje vode.

Prepusni grljenjaci za osvježavanje vode u ribolovnim jamama sagrađeni su na većini ribnjaka tovilnjaka. Njima se prepušta voda iz susjednih ribnjaka i osigurava aeracija vode radi sigurnijeg preživljavanja ribe u mreži prilikom ribolova. Ovaj se sistem i danas koristi na gotovo svim ribnjacima.

Prepusni grljenjaci za prepuštanje ličinki iz mrestilišta u rastilišta, čijom je upotrebom isključen ribolov mrežom. Ovaj je sistem funkcionirao sve do gradnje znatno većih proizvodnih površina, a s tim u vezi i do povećane potrebe za ličinkama i mladem. Tada

se prešlo, zapravo vratilo, na stari sistem slobodnog mriješćenja matica u mladičnjacima, jer se njime osiguravao veći broj ličinki. Kada ni to nije bilo dovoljno, ličinke su se počele kupovati u umjetnim mrestilištima.

Na proizvodnim površinama od 334 hektara Ribnjačarstvo »Sišćani« ostaje do godine 1967. Mladom i ambicioznom kolektivu to se čini malo i neprimjereno njegovim mogućnostima. Zato pristupa proširenju ribnjaka i proizvodnje, rijetko zabilježenom u našem ribnjačarstvu, pogotovo ne kod starih, tradicionalnih ribnjačarstava. U dvadesetogodišnjem razdoblju (1963—1983) površine su povećane 4,4 puta, dok su, naprimjer, ukupne površine jugoslavenskog ribnjačarstva povećane samo 3,3 puta, ali u dvostruko dužem razdoblju, tj. od prijeratnog stanja.

Već 1967. gradi se novih 30 ha ribnjaka u Zdenčecu.

Od 1971. do 1974. kreće se u novu, još veću izgradnju, ovaj put na desnoj obali Česme, na području sela Vukšinc i Kostanj u susjednoj općini Vrbovec. U godini 1973. dovršava se i pušta u pogon 122 ha ribnjaka, a 1974. još 109 ili ukupno 231 hektar ribnjaka. Osniva se Radna jedinica »Vukšinc«.

Sl. 1. Svečanost u povodu dvanaestogodišnjeg jubileja postojanja Ribnjačarstva »Sišćani«. Predsjednik radnog predsjedništva Đuka Novačić rukovodi svečanom sjednicom radnog kolektiva.

Sl. 2. Tadašnji direktor Ivica Bačmaj čita referat o dvanaestogodišnjem uspješnom poslovanju

U isto vrijeme, 1973. godine, radni kolektiv donosi odluku o preuzimanju ribnjaka »Paljevine« površine 667 ha, sa svim zaposlenim, obvezama i pravima, od Ribnjačarstva Zagreb, koji je tada bio u sastavu »Agrokombinata« Zagreb. Ribnjak »Paljevine« u »Siščanima« dobiva novi naziv »Narta«. Time je u nas obavljena najatraktivnija i najjeftinija kupnja cijelog ribnjačarstva, za gotovo deseterostruko manju vrijednost od prave, koliko bi stajao da je u to vrijeme građen. S novom radnom jedinicom »Narta« Ribnjačarstvo »Siščani« povećava površine ribnjaka na 1 262 hektara.

Petogodišnjim planom razvoja ribnjačarstva za razdoblje 1981—1985. predviđa se proširenje proizvodnih površina za novih 300 hektara. Pripreme za proširenje 110 ha počinju 1982, kada je i sagrađeno 44 ha, a u 1983. dovršava se preostalih 66 hektara koji iste godine ulaze u proizvodnju. Odmah se izrađuje projektna dokumentacija i zatvara financijska konstrukcija za preostalih 190 hektara. Za tu je investiciju karakterističan sasvim nov način financiranja što su nam ga donijeli novo vrijeme i uvjeti. Uopće se ne angažiraju bankarski krediti, odnosno vrlo mali od Bjelovarske banke, jer su vrlo skupi i neotplativi. Koriste se vrlo povoljni krediti Republičkog fonda za razvoj nedovoljno razvijenih krajeva SR Hrvatske, Agroindustrijske interesne zajednice SRH, program meso i mlijeko, te prvi put sredstva poslovnih partnera Ribarskog gazdinstva »Beograd« i Tvornice mreža Biograd na Moru. Koriste se i minimalna, ali obavezna vlastita sred-

stva akumulacije. Tim je sredstvima sagrađeno 310 ha novih ribnjačkih površina u Blatnici i osniva se Radna jedinica »Blatnica«.

Ribnjačarstvo »Siščani« raspolažu na kraju ovog razdoblja ukupnim površinama od 1 630 hektara, od čega je u proizvodnji prosječno 1 490 hektara.

Sl. 3. Na svečanosti u povodu 25 godina rada i postojanja godine 1984. direktor Dragutin Kovačina podnosi izvještaj o prijednom putu

Sl. 4. Mandić Šprajc priznanje predaje i čestita direktor Kovačina. Radila je od osnutka poduzeća, pa je to i njezin jubilej

Ovim investicijama zapravo su iskorištene sve optimalne površine za ribnjake u dolini rijeke Česme. No ambicija kolektiva za razvojem time ne prestaje, a ona je zapravo poticana tehnološkim zahtjevima za osiguranje dovoljnih količina vode potrebne intenzivnoj ribnjačarskoj proizvodnji koju sadašnji vodoopskrbni sistem ne jamči. Zato su već načinjeni idejni projekti gradnje velike vodene akumulacije na gornjem toku rijeke Srijedске ispod Moslavačke gore. Za njezinu je realizaciju nužna zajednička akcija jer je i zajednički interes obrana od poplava, akumulacija velikih količina vode i sigurno uskladištenja ribe u izvanrednim prilikama. Ta zajednička akcija i želja postoje, pa ima velikih šansi za ostvarenje ove zamisli.

Dosad smo govorili samo o razvoju i investicijama u proizvodne ribnjačke površine koje su, zasigurno, naj-

bitnije. Ali samo sa površinama ribnjaka ne može se organizirati proizvodnja ribe. Nužno je još mnogo toga, upravne i poslovne zgrade, radionice, objekti transporta, mehanizacija i oprema. Sve je to građeno usporedno s ribnjacima i u to su ulagana investicijska sredstva. Sagrađeno je pet upravno-poslovnih zgrada s modernom opremom u Čazmi i sve četiri radne jedinice s ukupnom površinom od 1 560 m². Sagrađena su i tri veća skladišta za riblju hranu i gnojiva ukupnog kapaciteta oko 1 600 tona, moderna radionica, garaže. Sve radne jedinice raspolažu kompletnom ribarskom opremom i unutrašnjim transportom na ukupno 26 km sagrađenih cesta. Na razini poduzeća organiziran je snažni vozni park koji danas raspolaže sa šest velikih kamiona s prikolicama za prijevoz žive ribe i reprodukcijanskog materijala. U stambenu gradnju za potrebe radnika također su uložena znatna sredstva. Sagrađeno je deset stanova u vlasništvu poduzeća i dani su mnogi povoljni krediti za privatne stanove. Sve te investicije daleko premašuju vrijednost proizvodnih površina jedne radne jedinice. A sve je to zapravo izgrađivano usput, u sklopu gradnje proizvodnih površina ribnjaka.

Organizacija poduzeća

Na ovom, premda vrlo važnom pitanju, zadržat ćemo se znatno kraće i poradi ograničenog prostora, kao i zbog već prije opisanih organizacijskih oblika.

POLJOPRIVREDNO DOBRO »SIŠČANI« RIBNJAČARSTVO ČAZMA osnovano je godine 1959.

Od 1965. posluje pod nazivom RIBNJAČARSTVO »SIŠČANI« ČAZMA.

Ubrzo nakon osnivanja poduzeće doživljava snažan pritisak da pošto-poto uđe u sastav »Agrokombinata« Zagreb, koji se u to vrijeme udružuje s mnogim poljoprivrednim organizacijama u ovom dijelu Hrvatske, posebno na području bjelovarske regije i općine Čazma. Radi provođenja ribarske integracije, »Agrokombinat« je na bjelovarskoj regiji sagrađio dva vlastita ribnjačarstva, u Narti (Paljevine) i u Garešnici. Tomu se bilo vrlo teško othrvati, jer je u tu akciju bila snažno upletena i politika. Rješenje je kolektiv tražio u povezivanju s ribarskim poduzećima u regiji i drugdje radi unapređenja tehnologije, a napose tržišnog plasmana ribe.

Tako je godine 1966. formirano Zdrruženo poduzeće ribnjačarstva Končanica, »Siščani« i Poljana sa sjedištem u Daruvaru. To poduzeće razvija prodajnu mrežu u Srbiji, a ribnjačarstva ostaju potpuno samostalna poduzeća.

Godine 1969. Ribnjačarstvo »Siščani« jedan je od glavnih inicijatora osnivanja Ribokombinata — Jugoslavenskog kombinata slatkovodnog ribarstva sa sjedištem u Beogradu. Predsjednik prvog Upravnog odbora postaje Ivica Bačmaj, direktor »Siščana«. Članice su Ribokombinata proizvodne i trgovačke organizacije iz triju socijalističkih republika: Srbije, BiH i Hrvatske. Ispocetka su članice samostalna poduzeća, zatim OOUR-i i na kraju ono što su i danas, opet samostalne radne organizacije. Ribokombinat je od radne organizacije prerastao u složenu

(SOUR), dok će se vjerojatno, na osnovi novog Zakona o poduzećima, preregistrirati u složeno poduzeće sa samostalnim društvenim poduzećima kao osnivačima.

Ribnjačarstvo »Siščani« od svojeg je osnutka član Poslovnog udruženja slatkovodnog ribarstva Jugoslavije, odnosno sadašnje Ribozajednice Jugoslavije. U tom ribarskom udruženju vrlo je aktivan član. Njegovi su predstavnici bili istaknuti članovi organa samoupravljanja, a sadašnji direktor inž. Drago Kovačina već je drugi mandat predsjednik Skupštine i Izvršnog odbora. Dok članstvom u Ribokombinatu Ribnjačarstvo ostvaruje svoje interese vezane za domaće tržište, u Poslovnoj zajednici ostvaruje zajedništvo vezano za inozemno tržište, međunarodno suradnju, sistemska pitanja i zajedničku razvojnu politiku.

KAKO I KOLIKO SMO RIBE PROIZVELI

Investicijskim programom iz 1958. planiran je prinos ribe 750 kg/ha, što na 334 ha sagrađenih ribnjaka u prvoj fazi daje planiranu proizvodnju od 245 tona. Međutim, proizvodnja se već organizirala u toku gradnje ribnjaka, kako je koji ribnjak bio spreman primiti vodu. To je vrlo rijedak slučaj u našoj investicijskoj praksi uopće. Tako je već 1961. uzgojeno 10 tona prvoklasnoga šaranskog mlada. Iduće, 1962. godine u pokusnoj je proizvodnji na 220 ha uzgojeno 240 tona ribe, znači više od 1 000 kg po hektaru. (Nažalost, 75% te ribe je uginulo, kako smo to već prije opisali.) U godini 1963. na 334 hektara ribnjaka prve faze gradnje proizvedeno je 260 334 kg ribe ili 779 kg/ha. Tako su proizvodni plan i prinos već u prvoj proizvodnoj godini premašeni. Uspjeh je to veći što ribnjačarstvo nije uopće imalo stručnih ribarskih kadrova osim, razumije se, inženjera Nikolu Fijana, jednog od najboljih ribnjačara. Ali jedna lasta ne čini proljeće, kako kaže narodna poslovice, a inž. Fijan je kao umirovljenik reaktiviran.

Godine 1964. ostvaruje se proizvodnja od 420 tona, a 1967. na 364 ha 545 tona ili 1 450 kilograma po hektaru. Prema statističkim podacima, prinos je još veći — 1 540 kg, jer je prikazana površina nešto manja — samo 354 hektara. Nećemo istraživati što je ispravno, oba su rezultata, uostalom, odlična. Naime, u cijeloj Hrvatskoj prosječan je prinos te godine iznosio samo 1 126 kg/ha. Ta je godina za mnoga ribnjačarstva bila vrlo slaba, pa tako Končanica ima prinos samo 1 053 kg/ha, Poljana 1 020, Draganići 1 020 kg. Najbolji je iza »Siščana« »Grudnjak« sa 1 295 kg. Tako Ribnjačarstvo »Siščani« u petoj proizvodnoj godini izbija na čelo hrvatskih (što znači i jugoslavenskih) šaranskih ribnjačarstava po prinosima ribe. Ti se prinosi u »Siščanima« nakon 1967. smanjuju sve do 1975, da bi 1973. opali na 1 035 kg, ali nikada manje od 1 000 kilograma. Godine 1975. opet se postiže visoki prinos od 1 686 kg/ha, pa su »Siščani« opet na prvome mjestu. Od te se godine prinosi ustaljuju na više od 1 400 kg (samo je 1987. 1 382 kg).

U tablicama od 1 do 5 prikazani su proizvodni podaci za Ribnjačarstvo »Siščani« u cijelosti, kao i za sve radne jedinice posebno. Podaci iz tablica preneseni su u grafikon od 1 do 5 kako bi se dobila vizualna slika o kretanjima prinosa, površina, proizvodnje ribe ukupno i po vrstama.

Tablica 1. Proizvodnja ribe u RJ Sišćani u razdoblju od 1974. do 1988. godine

	1974.	1975.	1976.	1977.	1978.	1979.	1980.	1981.	1982.	1983.	1984.	1985.	1986.	1987.	1988.
Šaran (kg)	513.022	604.352	497.543	538.576	580.949	468.145	590.015	587.020	487.126	409.749	398.032	408.464	411.229	436.101	427.577
Amur (kg)	13.806	17.628	9.314	11.086	15.124	12.349	14.489	7.795	7.060	8.495	9.636	13.695	13.521	21.209	7.283
Tolstol. (kg)	—	1.135	12.296	263	—	84	17.761	28.020	98.723	147.158	91.678	55.157	49.218	23.993	44.238
Som (kg)	3.747	3.068	2.895	1.628	2.541	2.411	1.297	1.835	369	2.124	992	166	600	747	384
Linjak (kg)	10.798	3.653	6.071	7.101	1.222	865	7.32	852	1.371	1.406	1.314	449	1.832	5.227	1.725
Ostala riba (kg)	—	—	298	266	—	—	448	—	—	—	—	1.049	8.897	8.574	5.544
Površina (ha)	353	360	353	347	348	314	356	349	349	329	296	352	347	348	307
Proizvodnja (kg/ha)	1.534	1.750	1.497	1.611	1.724	1.541	1.755	1.792	1.704	1.729	1.695	1.361	1.399	1.425	1.586
Ukupna proizvodnja (kg)	541.373	629.836	528.417	558.920	599.836	483.854	624.742	625.522	594.649	568.932	501.652	478.980	485.297	495.851	486.751

Tablica 2. Proizvodnja ribe u RJ Narta u razdoblju od 1974. do 1988. godine

	1974.	1975.	1976.	1977.	1978.	1979.	1980.	1981.	1982.	1983.	1984.	1985.	1986.	1987.	1988.
Šaran (kg)	811.120	1.094.153	962.008	1.055.810	1.026.147	962.500	835.611	896.154	986.786	758.329	612.732	700.955	669.513	723.878	653.098
Amur (kg)	49.756	29.708	10.265	22.907	12.884	13.397	8.330	6.893	14.088	19.254	18.167	4.229	7.825	8.625	6.203
Tolstol. (kg)	—	—	164	98	—	4.588	57.374	84.841	32.262	185.110	127.022	70.315	60.804	35.592	34.863
Som (kg)	3.049	5.533	5.240	1.543	741	1.558	1.335	1.439	2.920	3.670	4.488	3.201	6.709	2.333	2.455
Linjak (kg)	4.956	11.115	12.265	2.961	6.826	864	3.238	393	2.218	121	—	386	687	465	7.572
Ostala riba (kg)	154	6.265	—	904	—	1.598	3.35	11.934	—	—	—	—	1.475	34.105	104.668
Površina (ha)	673	674	643	675	645	675	655	652	652	540	589	602	600	602	534
Proizvodna (kg/ha)	1.291	1.701	1.540	1.606	1.623	1.459	1.536	1.536	1.592	1.790	1.296	1.294	1.245	1.337	1.515
Ukupna proizvodnja (kg)	869.035	1,146.774	989.942	1,084.223	1,046.598	984.505	1,006.223	1,001.654	1,038.274	966.484	763.309	779.086	747.014	804.868	808.859

Tablica 3. Proizvodnja ribe u RJ Vukšina u razdoblju od 1974. do 1988. godine

	1974.	1975.	1976.	1977.	1978.	1979.	1980.	1981.	1982.	1983.	1984.	1985.	1986.	1987.	1988.
Šaran (kg)	302.070	315.742	323.286	348.726	341.311	298.388	393.306	391.678	420.872	428.096	379.450	309.284	269.517	243.801	334.796
Amur (kg)	13.647	11.491	4.191	5.108	15.997	10.825	6.204	1.223	3.884	5.441	5.225	6.571	5.467	3.382	12.609
Tolstol. (kg)	—	—	1.971	2.486	—	—	2.782	30.618	42.025	18.843	30.644	34.961	45.675	40.590	42.573
Som (kg)	—	1.397	282	7	37	8	364	56	785	4.679	2.438	2.129	3.064	2.104	3.934
Linjak (kg)	13.068	2.640	1.631	1.082	961	3.822	2.453	1.371	2.177	736	592	1.031	1.029	237	746
Ostala riba (kg)	197	28	200	—	—	160	—	—	—	9.450	5.707	76.427	3.093	22.731	1.445
Površina (ha)	231	216	216	225	222	214	217	217	252	255	253	260	258	258	238
Proizvodnja (kg/ha)	1.424	1.534	1.535	1.588	1.614	1.464	1.867	1.958	1.864	1.832	1.676	1.655	1.271	1.213	1.664
Ukupna proizvodnja (kg)	328.982	331.298	331.561	357.409	358.306	313.203	405.109	424.946	469.743	467.245	424.056	430.403	327.845	312.845	396.103

Tablica 4. Proizvodnja ribe u RJ Blatnica u razdoblju od 1984. do 1988. godine

	1984.	1985.	1986.	1987.	1988.
Šaran (kg)	263.655	323.386	289.533	370.979	334.388
Amur (kg)	871	6.740	12.825	14.178	9.610
Tolstol. (kg)	71.891	45.108	87.780	26.560	50.747
Som (kg)	580	2.399	5.738	2.643	3.413
Linjak (kg)	173	1.462	1.725	1.194	983
Ostala riba (kg)	—	860	3.704	17.355	21.868
Površina (ha)	256	257	265	267	310
Proizvodnja (kg/ha)	1.317	1.478	1.514	1.621	1.358
Ukupna proizvodnja (kg)	337.170	379.955	401.305	432.909	421.009

Tablica 5. Proizvodnja ribe u RO Ribnjačarstvo »Sišćani« Čazma u razdoblju od 1974. do 1988. godine

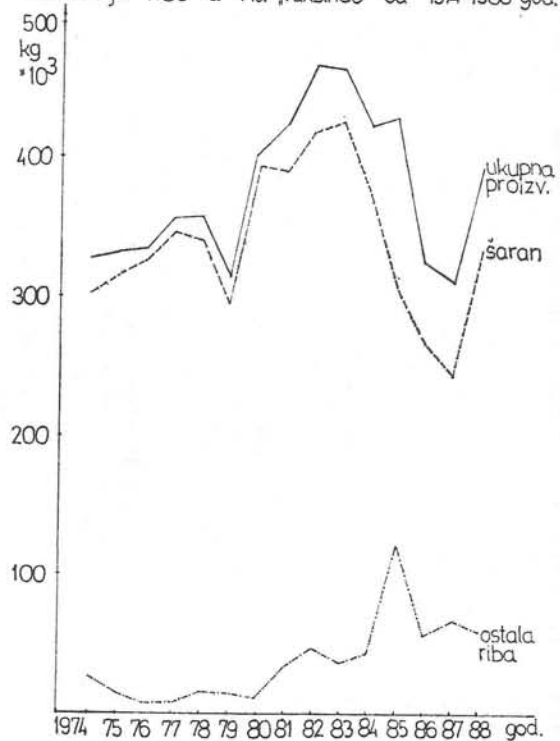
	1974.	1975.	1976.	1977.	1978.	1979.	1980.	1981.	1982.	1983.	1984.	1985.	1986.	1987.	1988.
Saran (kg)	1,626.212	2,014.247	1,782.837	1,943.112	1,948.407	1,729.033	1,918.932	1,874.852	1,894.784	1,596.174	1,653.869	1,742.089	1,639.792	1,774.760	1,749.859
Amur (kg)	77.209	58.827	23.770	39.101	44.005	36.571	29.023	15.911	25.032	33.190	33.899	31.235	39.638	47.394	35.705
Tolstol. (kg)	—	1.135	14.431	2.847	—	4.672	77.917	143.479	173.010	351.111	322.135	205.541	243.477	126.735	172.421
Som (kg)	6.796	9.998	8.417	3.178	3.319	3.977	2.996	3.330	4.074	10.473	8.498	7.895	16.111	7.827	10.186
Linjak (kg)	28.822	17.408	19.967	11.144	9.009	5.551	6.423	2.616	5.766	2.263	2.079	3.328	5.273	7.123	11.026
Ostala riba (kg)	351	6.293	498	1.170	—	1.758	783	11.934	—	9.450	5.707	78.336	17.169	82.765	133.525
Površina (ha)	1.257	1.250	1.212	1.247	1.215	1.203	1.228	1.218	1.253	1.124	1.394	1.471	1.470	1.475	1.389
Proizvodnja (kg/ha)	1.384	1.686	1.526	1.604	1.650	1.481	1.658	1.685	1.678	1.782	1.454	1.406	1.334	1.392	1.518
Ukupna proizvodnja (kg)	1,739.390	2,107.908	1,849.920	2,000.552	2,004.740	1,781.562	2,036.074	2,052.122	2,102.666	2,002.661	2,026.187	2,068.424	1,961.461	2,046.604	2,112.722

Prirast ribe, tj. razlika između proizvedene i nasadene ribe, ovisno je o primijenjenoj tehnologiji i vodostajima u ribnjacima, što će reći o količini raspoložive vode. Ako se željela proizvesti krupnija riba zbog zahtjeva tržišta, nasadivala se riba veće komadne mase (500 i više grama), pa su prirasti bili niži, i obratno. Raspoloživa je voda davala obratan učinak. Što je bilo više vode, i prirasti su veći. Negdje do godine 1983. ukupni su se prirasti kretali od 1258 do 1515 tona ili 1000 do 1216 kg ribe po hektaru. Nakon 1983. gradnjom ribnjaka Blatnica, proizvodnja se po jednom hektaru smanjuje pa tako i prirast na 914 do 1003 kg/ha. U 1987. i 1988. proizvodnja se ponovno povećava, a s njome i prirasti.

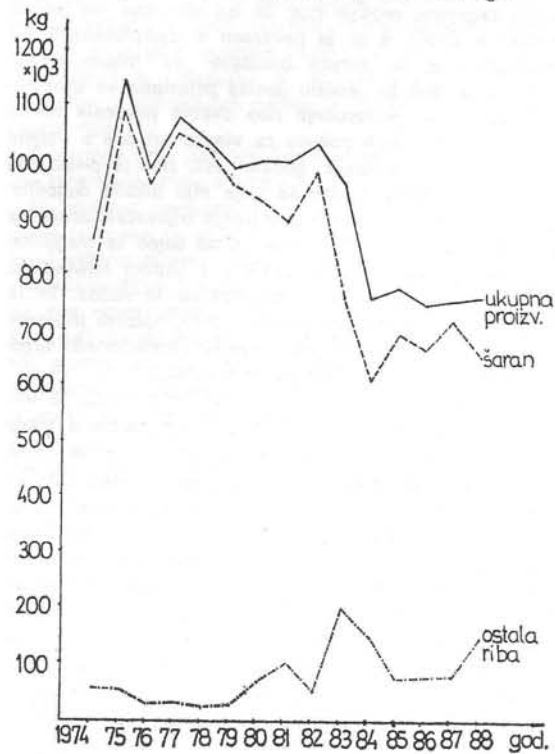
Općenito uzevši, proizvodnju ribe u Ribnjačarstvu »Sišćani« odlikuju visoki prinosi, a relativno niski prirasti, jer je nasad ribe po hektaru velik zbog zahtjeva tržišta, i domaćeg, a još više inozemnog. »Sišćani« su poznati po ljetnom ribolovu i isporukama na inozemno tržište, kao i po ukupnom izvozu. U prosjeku se izvozi 25 do 30% proizvodnje, dok je npr. 1987. izvezeno 54,84% (od 1300 tona proizvedene tržne ribe 713 t izvoza).

grafikon I

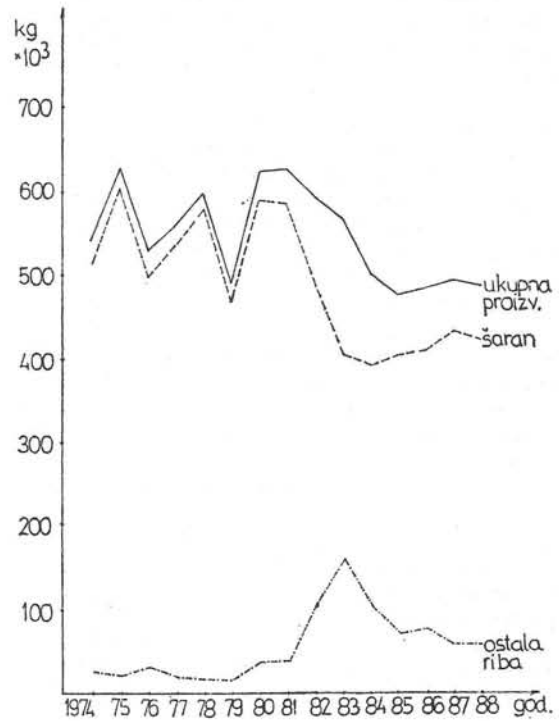
Proizvodnja ribe u R.J. »Vukšino« od 1974.-1988. god.

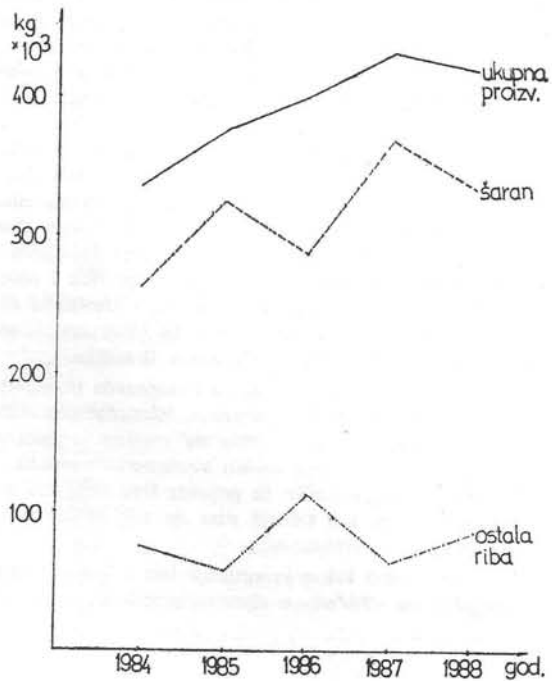
grafikon II
Proizvodnja ribe u R.J. „Narta“ od 1974-1988 god

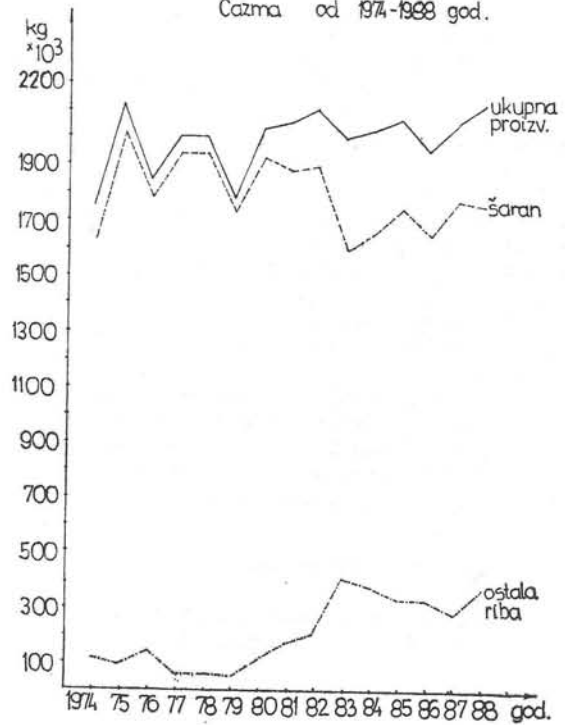
grafikon III
Proizvodnja ribe u R.J. „Sišćani“ od 1974-1988 god.

grafikon IV
Proizvodnja ribe u R.J. „Blatnica“ od 1974-1988 god.

grafikon V
Proizvodnja ribe u RO Ribnjačarstvo „Sišćani“ Čazma od 1974-1988 god.

Osnovne značajke tehnologije uzgoja ribe u Ribnjačarstvu »Sišćani« jest miješani dvogodišnji i trogodišnji pogon s prevlašću trogodišnjeg. Zbog toga su i veliki nasadi ribe po hektaru, u prosjeku 400 do 500 kg, a te prosjeke podižu još veći nasadi za ljetni ribolov od 700 do 1 000 kg/ha. Godine 1975. nasad je iznosio 30% u odnosu na proizvedenu ribu, 1985. 33,5%, a 1988. čak 35,9%. Jugoslavenski se prosjek nasada kreće oko 20%. Ako se usporedi tehnologija u »Sišćanima« s onom u ostalim ribnjačarstvima, mogu se uočiti relativno stalni visoki prinosi koje, sigurno, donose povećani nasadi ribe, pogotovo ako je, osim toga, riba zdrava i kvalitetna. No, ovakva proizvodnja vrlo je skupa jer zahtijeva velika novčana ulaganja u nasad, što opet uzrokuje nepovoljniju konverziju hrane, odnosno viši hranidbeni koeficijent (3 i veći).

Ribnjačarstvo proizvede za sebe uglavnom dovoljne količine mlađa i vrlo rijetko ga kupuje. U početku proizvodnje samo u ribnjaku Sišćani, mlađ se uzgajao po »Dubiševu« sistemu — mrestilišta, mladilišta, mladičnjaci, uz prepuštanje ličinki s vodom iz mrestilišta u rastilišta. Osnivanjem još triju ribnjaka — radne jedinice u Vukšincu, Narti i Blatnici, sagrađeni objekti za uzgoj mlađa postali su premaleni pa se prešlo na sistem slobodnog mrijesta, tj. stavljanje na mriješenje znatno većeg broja matice u mladičnjake. Usto se još moralo pristupiti kupnji ličinki iz umjetnih mrestilišta od ribnjačarstava koja su ih sagrađila.

Što se tiče vrsta riba, u »Sišćanima« se uzgajaju klasične vrste polikulture toplovodnih ribnjaka sa šaranom kao glavnom vrstom. Šaran prijašnjih godina sudjeluje u ukupnoj proizvodnji s oko 95%, a od 1982. s 80 do 86%. Soma se uzgaja oko 0,4 do 0,5% u svih posljednjih 15 godina, a linjak čini od 0,01 do 0,080, najčešće 0,4% proizvodnje. Udjel je amura prilično stabilan, oko 2% (1,2 do 4,3%), a naprotiv, tolstolobika (glavaša) vrlo oscilirajući. Pojavljuje se tek 1975. s 0,09%, 1982. već ga ima s 8,2%, 1984. i 1985. oko 17%, a u posljednje dvije godine udjel mu se u ukupnoj proizvodnji smanjuje na 6 do 8%.

Uz smanjenje udjela biljojeda u ukupnoj proizvodnji posljednjih godina, napose tolstolobika, nastoji se proizvoditi američki somić u monokulturi, posebno namijenjenog za izvoz.

Ribnjačarstvo tjesno surađuje s ribarskom znanosti, koja pomaže u planiranju proizvodnje, provođenju raznih pokusa, kontroli prirasta, hranidbe, gnojidbe, fizikalno-kemijskih i bioloških svojstava vode i zdravstvenog stanja riba. Godinama se obnavljaju ugovori o suradnji s Poljoprivrednim fakultetom u Zagrebu, Veterinarskim fakultetom, Istraživačko-razvojnim centrom za ribarstvo i Institutom »Ruđer Bošković«. Ribnjačarstvo raspolaže i vlastitim laboratorijem koji vodi diplomirani biolog i usko surađuje sa znanstvenicima iz znanstvenih ustanova. U njemu se kontroliraju biološki i fizikalno-kemijski parametri vode, tla i zraka. Na osnovi rezultata istraživanja daju se preporuke tehnologima za zahvate u uzgoju ribe.

KAKO SMO SE SNALAZILI NA TRŽIŠTU

Budući da se Ribnjačarstvo »Sišćani« relativno kasno pojavilo na tržištu ribom, i domaćem i inozemnom, bilo

je potrebno uložiti posebne napore i umješnost da se proda sva proizvedena riba.

Na domaćem su tržištu sva ribnjačarstva imala relativno osiguranu prodaju ribe do tog vremena, napose na tržištu u Srbiji, a to je povezano s tradicionalnom potrošnjom ribe za vjerske blagdane: Sv. Nikolu, Božić, Uskrs i dr. Baš šezdesetih godina pojavljuje se problem prodaje jer se proizvodnja ribe znatno povećala nakon poznatih proizvodnih pokusa za visoke prinose u Poljani i u Končanici. Naprimjer, godine 1962. riba je prodavana do kasno u proljeće, što se prije nije nikada dogodilo. Oštro se postavilo pitanje proširenja trgovačke mreže za prodaju ribe kroz cijelu godinu, a ne samo za blagdane. Kontinuirana prodaja ribe, dakle i u ljetnim mjesecima, i to prije svega u gradovima, postala je nužda. To je zahtijevalo proširenje trgovačke mreže, njezinu modernizaciju, povećanje i osuvremenjivanje transportnih sredstava za prijevoz ribe ljeti po vrućinama.

Većina je ribnjačarstava imala poznatog kupca, ili vlastitu prodajnu mrežu ili dugogodišnjeg partnera među specijaliziranim trgovačkim organizacijama za prodaju ribe.

Eto, takve su prilike bile na domaćem tržištu kada se Ribnjačarstvo »Sišćani« pojavilo sa svojom ribom 1962. i idućih godina stabilnom i dosta visokom novom proizvodnjom. Prvi su kupci bili Ribarsko gazdinstvo »Beograd« i »Šaran« iz Novoga Sada. Ali, tražio se siguran i stalan partner. U to su vrijeme ribnjačarstva Poljana i Končanica imali vlastitu maloprodajnu mrežu u Srbiji, osnovanu još godine 1954. Budući da su i »Sišćani« u istoj bjelovarskoj regiji, javlja se ideja o njihovom priključivanju, odnosno osnivanju Zdrženog poduzeća ribnjačarstva, prije svega radi zajedničke prodaje ribe i proširenja trgovačke mreže. Zdrženo se poduzeće osniva 1966. sa sjedištem u Daruvaru i preuzima prodajnu mrežu od Poljane i Končanice. Ipak ta mreža, i unatoč proširenju, nije mogla prodati naraslu proizvodnju ribe, a zatim su se pojavili organizacijski i kadrovski problemi. Javlja se također ideja o daljnjoj integraciji već nakon tri godine (1969), kada se osniva Ribokombinat Beograd u koji ulazi devet ribarskih organizacija među kojima i Ribarsko gazdinstvo »Beograd« i »Šaran« iz Novoga Sada s najvećom prodajnom mrežom u zemlji. Prodajna mreža Zdrženog poduzeća prelazi u novoosnovano samostalno trgovačko poduzeće »Ribopromet« u Daruvaru. Novo poduzeće i bivše članice Zdrženog poduzeća pokreću inicijativu i udružuju sredstva za osnivanje i gradnju Tvornice za preradu ribe »Irida« u Daruvaru, kako bi preradom dijela svoje ribe osigurali prodaju. Osim svim nabrojanim organizacijama i prodajnim mrežama, »Sišćani« prodaju svoju ribu i ostalim trgovačkim organizacijama, prije svega članicama Ribokombinata. To su »Bosut« iz Sremske Mitrovice, »Đerdap« iz Kladova i »Šaran« iz Bosanske Gradiške.

Da ne bi ovisilo o mogućnostima i rasporedu transportnih sredstava trgovačkih organizacija, Ribnjačarstvo »Sišćani« od početka se orijentiralo na vlastita prijevozna sredstva. Danas ima šest velikih suvremenih kamiona s prikolicama specijaliziranim za prijevoz žive ribe, koji su u stanju prevesti svu tržišnu ribu do svakog kupca u Jugoslaviji pa i u inozemstvu.

Da vidimo, dalje kakva je situacija bila s izvozom ribe iz Ribnjačarstva »Sišćani« u cijelome proteklom razdoblju.

»Siščani« su se vrlo brzo uklopili u izvoz. Tako već 1966. izvoze 19,1% od ukupne prodane ribe, 1987. izvoz je čak 54,84%, a 1988. solidnih 24,6%. Doduše, zabilježeno je da je 1970. izvezeno samo 2%.

U tablici 6. prikazano je kretanje prodaje ribe na domaćem i inozemnom tržištu u odnosu prema proizvodnji ribe.

Razmotrili smo organizacijsku stranu tržišta. Da vidimo kako stvari stoje s cijenama.

U tablici 7. prikazat ćemo velikoprodajnu prosječnu cijenu, ukupnu, te posebno u tuzemstvu i u inozemstvu, kao i njihove odnose. Zatim su dani cijena koštanja (CK) i razlika u cijeni između prodajne i cijene koštanja. Sve su ove cijene uzete iz godišnjih izvještaja poslovanja, što znači da se odnose na cijene ribe iz dviju proizvodnji, prošlogodišnje, koja je ostala neprodana na zalih, a prodaje se u proljeće, te, tekuće, koja se prodaje ljeti i ujesen do kraja godine. Iz prikaza stanja svakih pet godina, vidljivo je da je negativna razlika u cijeni zabilježena samo godine 1975. No ni tada poduzeće nije imalo

gubitak u poslovanju, jer je razlika pokrivena rezervnim fondovima. U dvije su godine, 1985. i 1988., zabilježene manje cijene u izvozu nego na domaćem tržištu. To zapravo nije stvarno stanje, jer su se ostvarene devize u izvozu koristile za jeftiniji uvoz reprodukcijских materijala, a osim toga korišteni su jeftini krediti izvoznika za proizvodnju ribe, a sve to odrazilo se na prosječnoj razlici u cijeni.

Ribnjačarstvo se nije na tržištu pojavljivalo samo kao prodavalac svojih proizvoda nego i kao značajan kupac reprodukcijskog materijala, energije i usluga.

Glavni repromaterijali, što ih je ribnjačarstvo kupovalo jesu hrana za ribu i gnojiva. Jedan od najvažnijih materijala za proizvodnju jest nasad — riblji mlad. Međutim, taj repromaterijal ribnjačarstvo je samo proizvodilo, a vrlo rijetko kupovalo.

U tablici 8. navedeni su podaci o nasadu, hrani i gnojivu, iz kojega je posebno izdvojeno vapno. Uočavamo da ribnjačarstvo posljednjih godina troši više od 5 000 tona hrane, više od 200 tona gnojiva i gotovo 1 000 tona vapna.

Tablica 6. Prodaja ribe na tuzemnom i inozemnom tržištu

Godina	Proizvodnja ribe u kg	Ukupna prodaja u kg	Prodaja na domaćem tržištu	Prodaja na inozemnom tržištu	% izvoza u odnosu na ukupnu prodaju
1965.	374 626	257 263	208 163	49.100	19,1
1970.	530 230	465 702	443 202	25 500	5,5
1975.	2 094 000	1 477 411	1 195 814	281 597	19,1
1980.	2 018 129	1 387 000	1 241 000	146 000	10,1
1985.	2 152 101	1 357 000	1 330 000	27 000	2,0
1988.	2 142 480	1 303 632	982 537	321 095	24,6

Tablica 7. Prosječne veleprodajne cijene i razlika u cijeni

Godina	Prosječna PC	Prosječna PC tuzemstvo	Prosječna PC inozemstvo	Odnos izvozne: domaćoj cijeni	CK	Razlika u cijeni
1965.	572	—	—	—	435	133
1970.	7,37	7,23	8,84	122,2	6,28	1,09
1975.	15,76	15,41	16,97	110,1	15,77	—
1980.	17,20	46,0	57,40	124,8	37,75	9,45
1985.	294,37	294,68	278,98	94,7	265,79	28,58
1988.	4.350	4.952,78	4.664,98	94,2	7.822	531

Tablica 8. Potrošeni reprodukcijски materijali

Godina	Nasad	Hrana	Gnojivo	Vapno	Gnojivo + vapno
1965.	46 280	761 430			192 174
1970.	90 730	1 256.550	133 350	113 619	246 969
1975.	633 186	4 261 874	272 190	778 521	1 050 711
1980.	542 320	4 629 199	301 277	572 591	873 868
1985.	693 875	4 899 399	255 410	599 384	824 794
1988.	759 460	5 132 118	209 750	976 582	1 186 732

KAKO SMO POSLOVALI

Snalažljivost, sposobnost i odnosi na tržištu očituju se u rezultatima poslovanja. Razumljivo je da na njih kod nas utječu i mnogi drugi faktori koji nemaju veze s tržištem, a to su golemo davanja društvenoj zajednici, a u posljednje vrijeme izrazito visoke kamate za obrtne kredite. Utječe na njih i neracionalno poslovanje, neopravdani troškovi, produktivnost rada zaposlenih. Međutim, sve te troškove poslovanja moraju prihvatiti i tržište i potrošači u prodajnoj cijeni. U dosadašnjem poslovanju Ribnjačarstva »Sišćani« nije bilo poslovnih gubitaka, poslovanje je, dakle, bilo rentabilno.

U tablici 9. prikazani su: razlika u cijeni, akumulacija i neki elementi cijene koštanja. Vidimo da je akumulacija — novo stvorena vrijednost, u prijašnjem razdoblju bila znatno viša — 15 do 25%, a posljednjih se godina smanjila na 3 i 1,5%. Samo je jedna godina bez akumulacije, 1975, ali kako smo već prije primijetili, nije ostvaren gubitak.

Odnosi osnovnih elemenata strukture cijene koštanja pokazuju kako su u ovom vrlo kratkom razdoblju umnogome izmijenjeni uvjeti privređivanja. Glavni su uzroci tome česte izmjene obračunskog sistema, velika inflacija i poremećeni odnosi na tržištu.

Nasad ribe npr., iako ga posljednjih godina ima količinski više, sudjeluje u cijeni koštanja s manjim postotkom jer je njegova vrijednost umjetno smanjena kao vlastitom proizvodu. I udjel se hrane za ribe, i unatoč većim količinama i znatno viših cijena u odnosu na ribu nego prije, smanjuje, budući da je jedan drugi element cijena, prije zanemarljiv, porastao do neizdrživih razmjera. To su kamate na obrtne kredite, tj. cijena kapitala. Ribnjačarstvo »Sišćani«, kao i sva ostala ribnjačarstva pa i cijela privreda, nema vlastita obrtna sredstva nego mora uzimati velike kredite. To je uvjetovano i malim obrtajem kapitala zbog karaktera ribnjačarske proizvodnje koja traje 2 do 3 godine. Državna monetarna politika to ne uzima u obzir pa je stoga dovedena u pitanje i budućnost ribarske proizvodnje. U 1988. kamate su bile 38,7%, a u 1989. očekuje se i do 50%, što je već slučaj kod mnogih ribnjačarstava. Kamate su i glavni krivci i uzrok što su

se osobni dohoci, odnosno plaće radnika, sa solidnih i normalnih 24 do 26% smanjili na 11%, pa i ispod 10%. Radi postizanja cijena ribe, koje ne prate inflaciju ostalih cijena, a napose potrebnih repromaterijala za ribnjačarsku proizvodnju, plaće ribara vrlo su male i postale su među najnižima u poljoprivredi. Tako, nažalost, u jubilarnoj tridesetgodišnjici postojanja i uspješnog rada Ribnjačarstva i njegova kolektiva prijete osipanje radne snage zbog niskih plaća, koje ne pokrivaju ni najnužnije životne troškove.

TKO I KAKO JE OBAVLJAO RADNE ZADATKE

Trideset je godina, s obzirom na radni vijek, vrlo dugo razdoblje. To najbolje znaju ribari iz neposredne proizvodnje koji su godinama radili u najnepovoljnijim vremenskim prilikama. Rad u vodi i blatu, često po kiši i snijegu, na studeni do minus 20 i niže, kao i žegi iznad 30 stupnjeva, zahtijeva velike napore i ljubav prema ribarskome zanimanju. Gotovo nema radnika koji su puni radni vijek izdržali kao ribnjačari i otišli u redovnu starosnu mirovinu. Isto vrijedi i za tehničko osoblje u neposrednoj ribnjačarskoj proizvodnji.

Nemamo jubilaraca s 30 godina radnog staža u ribarstvu, ali zato imamo pet radnika s 25 godina, a to su: Đurđica Đuričić, Tomo Čauš, Mijo Dončević, Ivan Blažeković i Ivan Pečar.

A počelo je 1. siječnja 1959. s jednim zaposlenim, direktorom poduzeća u izgradnji Dragom Jelačićem. On je zasnovao radni odnos i prije registracije poduzeća. Njemu se 1959. pridružuju još samo dvoje radnika, skladištar Tomo Kovačina i blagajnica-korespondent Mandica Šprajc. Tek 1962. imamo na radnom popisu više radnika — 69, a 1963. samo 26. Vjerojatno su u 1963. ubrojani i sezanci na gradnji ribnjaka. Od 1964. do 1972. zaposleno je 33 do 48 radnika godišnje. Pripojenjem »Paljevine«, odnosno »Narte«, radni se kolektiv povećava na 113, pa se do 1982. broj radnika kreće od 120 do 128, izuzevši 1975, kada ima 134 radnika. Osnivanjem radne jedinice »Blatnica« 1983. zapošljavaju se novi radnici, pa njihov broj dostiže 148, koliko ih ima i danas.

Tablica 9. Akumulacija i struktura cijene koštanja

Godina	Razlika u cijeni u Ø PC u postotku	Akumulacija u Ø PC	Neki elementi strukture CK				
			Nasad	Hrana	Gnojivo vapno u postotku od CK	Kamata	Osobni dohoci
1965.	23,25	25,15	11,16	36	1,37	3,64	23,49
1970.	32,34	14,79	11,5	31,8	2,2	3,03	26,6
1975.	—	—	24,1	28,8	2,7	7,2	17,1
1980.	20,02	15,45	18,6	33,9	1,9	4,4	19,2
1985.	9,7	3,52	13,2	26,5	1,8	17,6	15,8
1988.	12,19	1,57	7,62	20,59	1,53	38,7	11,8

Već spomenusmo da je prvi direktor bio DRAGO JELAIĆ, od 1. 1. 1959. do 21. 1. 1961. Po zanimanju je bio trgovac, komercijalist Trgovačkog poduzeća u Čazmi. Kao sposoban i utjecajan privrednik izabran je za direktora ribnjačarstva. Pokazao je umješnost i snalažljivost u prvim godinama izgradnje. Potom je otišao iz poduzeća na doškolavanje pa ga je zamijenio IVAN GALOVIĆ, koji dužnost direktora obavlja osam mjeseci. Njega zamjenjuje ILIJA KRNJAIĆ (od 1. 9. do 1. 12. 1961. godine).

IVAN BAČMAJ, vodoprivredni tehničar, preuzima dužnost direktora 1. 12. 1961. i na toj dužnosti ostaje gotovo 16 godina, sve do tragične smrti u prometnoj nesreći 15. 11. 1977. Vraćajući se sa službenog puta, izgubio je život u sudaru osobnog automobila s teškim talijanskim kamionom, a njegov vozač *Mijo Posavec* teško je stradao i ostao doživotni invalid.

Ivan Bačmaj uspješno je vodio poduzeće u razdoblju završetka prve faze gradnje ribnjaka Siščani, uhadavanja proizvodnje ribe, dogradnje ribnjaka Vukščinac i pripojenja ribnjaka Narta. Ribnjačarstvo je zaokružilo na 1 262 hektara s 128 zaposlenih radnika i 2 000 tona proizvedene ribe. Da bi to postigao, uspješno je organizirao doškolavanje i osposobljavanje ribarskih i ostalih kadrova i znao je dobro izabrati suradnike i motivirati ih za umješno i disciplinirano izvršavanje zadataka. U organizacijskom je pogledu bio jedan od glavnih organizatora samoupravnih jedinica u poduzeću i inicijator udruživanja u Združeno poduzeće, Ribokombinat i Poslovno udruženje. U tim je udruženjima igrao važnu ulogu kao član najviših samoupravnih i poslovnih organa.

Kao uspješan privrednik bio je vrlo cijenjen u društveno-političkim strukturama općine i regije. Od 1974. pa do smrti bio je predsjednik-volonter Skupštine općine Čazma.

Bačmaja je na dužnosti direktora RO zamijenio inž. DRAGO KOVAČINA. Za direktora je izabran potkraj godine 1977. i tu dužnost obavlja 12 godina — do danas. Kovačina je 1963. završio ribarski zanat u Ribnjačarstvu Končanica i odmah postao ribarski majstor u »Siščanima«. Biran je i u prvi radnički savjet iz 1962, ali na dopunskim izborima. Od 1963. stalno je zaposlen u Ribnjačarstvu, izuzevši 16 mjeseci od 1964. do 1966. kada je bio na odsluženju vojnog roka, te dvije godine, od 1967. do 1969. kada je pohađao Višu poljoprivrednu školu u Križevcima. Nakon šestomjesečnog pripravnčkog staža postavljen je za rukovodioca ribnjaka Vukščinac u izgradnji. Na toj je dužnosti bio do 1974. a onda je do 1977. rukovodilac ribnjaka Narta.

Kovačina je uspješno naslijedio i nastavio djelo svojeg prethodnika. Proveli petogodišnji plan razvoja ribnjačarstva (1981—1985), kada se gradi novih 300 ha ribnjaka i organizira novu radnu jedinicu »Blatnica«. Zaokružuje se gradnja infrastrukture — poslovno-upravne zgrade u Čazmi i u sve četiri radne jedinice, skladišta, garaža, cesta, snažni transportni park. Svjestan da ovako velikom ribnjačarstvu s visokom proizvodnjom najviše nedostaje sigurna vodoopskrba, organizira izradu idejnog projekta višenamjenske vodene akumulacije »Samarica«. Za ovako raširenu i stalnu investicijsku izgradnju trebalo je osigu-

rati kredite, a za to je trebalo mnogo umješnosti, velikog angažiranja i dobrih poslovnih i političkih veza.

Sve je to direktor Kovačina uspio postići zajedno sa svojom umješno odabranom rukovodećom ekipom.

Uz ovako odgovoran posao pun angažiranosti u cijelome ovom razdoblju obavlja brojne društveno-političke dužnosti i ima mnogo zaduženja izvan radne organizacije. Bio je na najodgovornijim funkcijama u općini Čazma — kao predsjednik volonter Skupštine općine, Općinskog komiteta SK i Konferencije SSRN. U regionalnoj komori Bjelovar predsjednik je Vijeća za poljoprivredu i član Izvršnog odbora. U Bjelovarskoj banci — predsjednik Izvršnog odbora, a u Udruženoj banci Hrvatske član Izvršnog odbora. Član je i predsjedništva MOK-a SK Bjelovar.

Već dva mandata predsjednik je Skupštine Ribozajednice Jugoslavije i Izvršnog odbora.

Uza sve nabrojano Kovačina još nastavlja studij na Fakultetu poljoprivrednih znanosti u Zagrebu.

Od svojeg osnutka Ribnjačarstvo »Siščani« polagalo je važnost kadrovima, njihovu školovanju i doškolavanju.

Na početku gradnje ribnjaka »Siščani« poslan je po jedan radnik na praksu u Ribarski centar Apatin i Ribnjačarstvo Zdenčina, a jedan na naukovanje za ribarskog majstora u Končanicu. Zimi 1961/62. organiziran je u Siščanima tečaj za kvalificirane ribarske radnike, koji su pohađala 24 radnika. Zimi pak 1963/64. Poljoprivredna stanica u Varaždinu organizirala je u Martijancu četvero-mjesečni tečaj za kvalificirane radnike koji su položila tri ribara iz Siščana, a jedan za visoku kvalifikaciju.

Od ribarskih stručnjaka, osim već u više navrata spominjanog inž. Nikole Fijana, ubrzo je 1965. godine primljen za rukovodioca proizvodnje inž. *Mičo Krišković*. On je proizvodnjom rukovodio sve do svoje smrti 1968. god.

Duka Novačić, poljoprivredni tehničar, dugogodišnji je rukovodilac proizvodnje, od 1968. do 1984. i vrlo je zaslužan za stručno i organizacijsko formiranje i učvršćenje ribnjačarstva.

Veliki je doprinos razvoju poduzeća i njegovoj afirmaciji dao i dugogodišnji rukovodilac privredno-računskog sektora, pokojni *Vjekoslav Ernoić*.

U jubilarnoj godini 1989. rukovodeći i stručni tim Ribnjačarstva »Siščani« sastavljen je ovako:

1. Inž. *Drago Kovačina*, direktor RO
2. *Dubravko Lukovečki*, dipl. pravnik, sekretar
3. *Karlo Šiprjak*, dipl. oec., rukovodilac PRS
4. Inž. *Nikola Grubačević*, rukovodilac proizvodnje
5. *Melanija Hladik-Vojta*, biolog
6. *Branka Dončević*, rukovodilac knjigovodstva
7. *Zdenko Bačmaj*, poslovođa mehaničke radionice
8. Inž. *Ivan Starčević*, rukovodilac RJ »Siščani«
9. Dipl. inž. *Jaromir Vojta*, rukovodilac RJ »Vukščinac«
10. Inž. *Slavko Kadić*, rukovodilac RJ »Narta«
11. Dipl. inž. *Zdravko Knežić*, rukovodilac RJ »Blatnica«

SPISAK RADNIKA U JUBILARNOJ 1989. GODINI

1. Dragutin Kovačina	38. Ivan Blažeković	75. Predrag Drenovac	112. Mato Vugrić
2. Dubravko Lukovečki	39. Stjepan Huzjak	76. Boško Srebrenović	113. Marijan Domankuš
3. Karlo Šiprak	40. Ivan Pečar	77. Nikola Pavlić	114. Ivan Špoljarić
4. Nikola Grubačević	41. Ivan Knežić	78. Nikola Senjanec	115. Antun Đuričić
5. Melanija Hladik-Vojta	42. Ivan Laščak	79. Siniša Kateković	116. Ante Špoljarić
6. Branka Dončević	43. Mato Laščak	80. Frano Šikljan	117. Božidar Golub
7. Đurđa Đuričić	44. Josip Šajtar	81. Ivan Strmota	118. Slavko Barić
8. Marica Šepak	45. Zlatko Vuković	82. Marko Cifer	119. Zdravko Knežić
9. Marija Iveković	46. Frano Đudarić	83. Ivan Kadić	120. Slobodan Čanković
10. Darinka Križan	47. Milica Koren	84. Nikola Slunjski	121. Marijan Perc
11. Marija Hrg	48. Zlatko Jelić	85. Željko Brleković	122. Antun Mihoci
12. Dubravka Retković	49. Anđela Laščak	86. Dragutin Kostadinović	123. Ivan Belak
13. Mira Kovačina	50. Dalibor Blažeković	87. Slavko Kadić	124. Nikola Ozobić
14. Ljubica Vrlac	51. Miho Ožanić	88. Zdravko Prevendar	125. Antun Bertek
15. Zdenko Bačmaj	52. Stevo Trdak	89. Mario Crnić	126. Josip Kesić
16. Nikola Mičudaj	53. Pero Matijević	90. Vlado Šakić	127. Ivan Studen
17. Tomo Čauš	54. Marijan Tepeš	91. Ivan Vitković	128. Andrija Sambol
18. Mijo Posavec	55. Petar Mikošić	92. Franjo Bedi	129. Milan Puškarić
19. Vilko Barešić	56. Slavko Gorčan	93. Blaž Slatković	130. Milan Vuksan
20. Nikola Babec	57. Dražen Starc	94. Dušan Zubojević	131. Marija Birtić
21. Ivan Pipić	58. Ivan Žugalj	95. Josip Dominko	132. Antun Pavlović
22. Mijo Dončević	59. Milan Karašić	96. Štefanija Belak	133. Drago Todorović
23. Dušan Petić	60. Ivan Devčić	97. Stjepan Kralj	134. Ivan Štefović
24. Stjepan Jurišić	61. Nenad Babec	98. Anton Diklić	135. Ivan Bertek
25. Željko Nogalj	62. Jaromir Vojta	99. Pero Valentić	136. Zdravko Hrst
26. Nikola Dončević	63. Nikola Kadić	100. Branko Škomac	137. Zlatko Levak
27. Marijan Babec	64. Milan Laščak	101. Stjepan Kljaić	138. Mato Junger
28. Vladimir Kolar	65. Ivan Čemerin	102. Mate Stepić	139. Željko Devčić
29. Petar Božić	66. Milan Kiš	103. Vlado Barbir	140. Jovica Arsovski
30. Željko Đurasek	67. Milan Šarkanj	104. Mile Samardžija	141. Dragutin Furmek
31. Ivan Čatović	68. Stjepan Novak	105. Ljubica Oliverić	142. Nikola Vranić
32. Ivan Mesar	69. Milan Babec	106. Florijan Stupnišek	143. Damir Stanić
33. Ivan Starčević	70. Đuro Borovac	107. Mato Blazonija	144. Damir Prugovečki
34. Vladimir Konta	71. Ivan Siročić	108. Antun Birt	145. Borislav Matijević
35. Darko Cesar	72. Ankica Matijašić	109. Milenko Misirača	146. Juraj Laščak
36. Franjo Ruškovec	73. Stevo Popović	110. Ivan Begović	147. Matija Ježić
37. Stjepan Starc	74. Dragoljub Karan	111. Branko Ljubičić	148. Ivo Butorac

KAKO SMO SAMOUPRAVLJALI I
DRUŠTVENO-POLITIČKI DJELOVALI

Cjelokupni rad i djelovanje Ribnjačarstva »Siščani« Čazma u toku 30 godina smješteni su u samoupravno razdoblje razvoja nove Jugoslavije. Samoupravljanje je kao način privrednog i političkog života i odnosa unutar i izvan poduzeća bilo nezaobilazna dominantna maksima. Ponosimo se što smo baš u tom vremenu, nadahnuti idejama, životom i djelovanjem i pod vodstvom Tita, ra-

dili i stvarali. Smatramo i uvjereni smo da nam je baš taj sistem omogućio napredak i oslobođenje stvaralačkih potencijala radnika dojučerašnjih seljaka, usprkos brojnim današnjim negiranjima samoupravljanja pa čak i pljuvanja po njemu.

Prvi je Radnički savjet izabran 8. 7. 1962. i u njega je ušlo 15 radnika od kojih 13 iz neposredne proizvodnje. Delegati prvog radničkog savjeta (kako su se tada nazivali njegovi članovi) bili su:

1. *Vlado Koren*, predsjednik RS-a, ribar-čuvar
2. *Tomo Kovačina*, zamjenik predsjednika RS-a, ribar-čuvar
3. *Ivan Šantalab*, član, ribarski radnik
4. *Mandica Šprajc*, član, knjigovođa
5. *Dragica Jakšić*, član, blagajnik
6. *Ivan Birtić*, član, ribarski radnik
7. *Vinko Rački*, član, predradnik režijske grupe
8. *Stjepan Kosić*, član, tesar režijske grupe
9. *Ivan Vidović*, član, kovač
10. *Nikola Kadić*, član, ribar-čuvar
11. *Mirko Brakuza*, član, tesar režijske grupe
12. *Nikola Mičuda*, član, ribarski radnik
13. *Božo Suzić*, član, traktorista
14. *Drago Mesar*, član, ribarski radnik
15. *Ivan Mesar*, član, ribarski radnik

Zbog znatne fluktuacije radnika ubrzo su obavljani dopunski izbori za RS:

1. *Ivan Mažić*, poslovođa režijske grupe
2. *Nikola Babec*, ribarski radnik
3. *Dragutin Kovačina*, kvalificirani ribar
4. *Franjo Ruškovec*, ribarski radnik
5. *Stevio Mance*, automehaničar

Istog dana kada je konstituiran RS izabran je i Upravni odbor poduzeća od 5 članova.

Članovi prvog Upravnog odbora:

1. *Nikola Kadić*, predsjednik
2. *Tomo Kovačina*, član
3. *Ivan Birtić*, član
4. *Stjepan Kosić*, član
5. *Ivan Bačmaj*, direktor poduzeća

Uz RS i Upravni odbor osnovana su i pomoćna tijela.

1. Komisija za prijem i otpuštanje radnika
2. Disciplinska komisija
3. Komisija za društveni nadzor
4. Komisija za raspodjelu i nadzor

Prvi je radnički savjet kratko vrijeme obavljao svoju funkciju, samo do 28. 6. 1964, kada njegovu ulogu preuzima radni kolektiv, a izabire se novi Upravni odbor. Prvi je radnički savjet, među brojnim raspravama i odlukama, usvojio Pravila poduzeća, Pravilnik HTZ-a, Pravilnik o radnim odnosima, Pravilnik o čuvarskoj službi. Usvojen je proizvodno-financijski plan, periodički obračun i investicijski program za otkup zemljišta. Vidimo, dakle, mnoge i vrlo složene zadatke prvog radničkog savjeta.

Prvi je Statut radne organizacije usvojen 25. 12. 1964.

Udruživanjem u Združeno poduzeće u Daruvaru i »Ribokombinat« Beograd, Ribnjačarstvo »Siščani« izabire svoje delegate u radničke savjete tih združenih poduzeća. U Poslovodnom odboru »Ribokombinata« Ivica Bačmaj izabran je za predsjednika.

Radni kolektiv obavlja funkciju radničkog savjeta sve do 1973, kada se izabire novi radnički savjet od devet

članova, a za predsjednika Franjo Rukovar. Međutim, zborovi radnika osnivaju se po radnim jedinicama i imali su velika ovlaštenja, a RS je samo usklađivao odluke. Sjednice zborova radnika i radničkog savjeta održavale su se nakon završetka radnog vremena, a prisustvovali su im i svi zaposleni. Nije bilo slučaja da su se odgađale zbog nedostatka kvoruma.

Od 1975. formira se Komisija samoupravne radničke kontrole i mnoge druge komisije. Te se godine održava i Prvi radnički sabor na kojem je podnesen opširan izvještaj o radu poduzeća od njegova osnutka. Dodijeljena su i priznanja radnicima za desetogodišnji rad.

Početakom 1979. Ribokombinat, dotad radna organizacija, konstituira se u složenu — u SOUR, a njegove članice osnovne organizacije (OOUR-i) u radne organizacije. Najviši organ upravljanja postaje Zbor radnika RO, no zbog dislokacije poduzeća osnivaju se zborovi radnih jedinica i izabire radnički savjet RO od devet članova s predsjednikom *Ivanom Mesarom*. U to se vrijeme izabiru i delegacije u samoupravne interesne zajednice i u Vijeće udruženog rada Skupštine općine Čazma.

U jubilarnoj godini 1989. Radnički savjet ima jedanaest članova, a u njegovu su sastavu:

1. *Mato Laščak*, predsjednik
2. *Dušan Zubojević*, zamjenik predsjednika
3. *Mato Blazonija*
4. *Blaž Slatković*
5. *Marijan Tepeš*
6. *Branka Dončević*
7. *Stjepan Jurišić*
8. *Milan Laščak*
9. *Milan Kiš*
10. *Ivan Bertek*
11. *Ivan Štefović*

Dana 28. 6. 1989. referendumom je prihvaćen novi Statut na osnovi odredaba Zakona o poduzećima. Njime je učinjen prvi korak u ostvarivanju privredne reforme. Poduzeće je dobilo novi naziv — RIBNJAČARSTVO »SIŠČANI«, poduzeće za uzgoj i proizvodnju slatkovodne ribe s p.o. Čazma, koji je stupio na snagu 11. 7. 1989.

Radnički savjet, odnosno svi njegovi sazivi, u toku proteklog razdoblja održali su mnoge sjednice. Njegovi su članovi svojem poduzeću tako poklonili tisuće sati svojeg slobodnog vremena. Od 1965. do 1989. održano je 257 sjednica, što znači u prosjeku više od deset godišnje. To je golema uložena energija mnogih ljudi, možda djelomično predimenzionirana i nedjelotvorna. Ali ta samoupravna aktivnost bila je nezaobilazna i ne može se zaboraviti niti ignorirati.

Od društvenih su organizacija u toku cijelog razdoblja postojanja poduzeća djelovale sindikalna i organizacija SKJ — Savez komunista Jugoslavije.

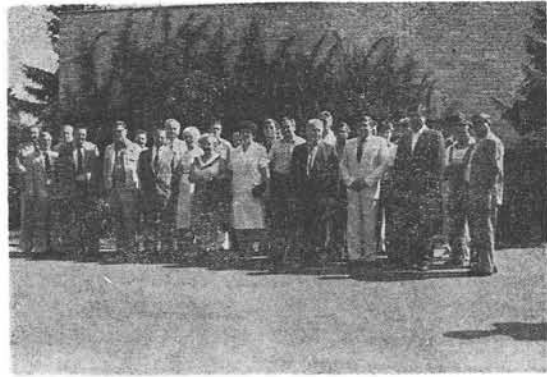
U SINDIKAT su bili učlanjeni svi zaposleni radnici, a djelovao je preko sindikalnih podružnica po radnim jedinicama.

U okviru Osnovne organizacije Sindikata djeluje kasa uzajamne pomoći. Značajna je suradnja ostvarena sa sindikatima ribarskih organizacija, pa su organizirani brojni sindikalni susreti. Sindikat je organizirao mnoge dobrovoljne radove na gradnji privrednih objekata poduzeća: ustave u Sišćanima, upravno-poslovne zgrade u Vukšincu i telefonske linije, temelja za upravnu zgradu u Narti, prilaznih putova i gospodarskog dvorišta u Sišćanima, gradnji ceste za Miklouš, krčenje drveća na nasipu za celulozu. U tim su dobrovoljnim akcijama masovno sudjelovali članovi sindikata. Sindikat je također organizirao mnogobrojne dobrovoljne radne akcije za uređenje okoliša, nabavu zimnice, korištenje kredita za robu široke potrošnje. Sindikat je pokrenuo pripremu toplog obroka radnika, zajedničko provođenje godišnjeg odmora u vlastitim kamp-kućicama u Pakošanima. Također je organizirao obuku ribarskih radnika, tečajeve zaštite na radu, radničke sportske igre. U buduću će se Sindikat morati sve više baviti pravima radnika te zaštitom i pomaganjem socijalno najugroženijima.

Sl. 5. Nakon smrti voljenog predsjednika Tita ribari Jugoslavije došli su da se poklone njegovoj uspomeni u Kući cviljeća u Beogradu

OSNOVNA ORGANIZACIJA SAVEZA KOMUNISTA osnovana je odmah nakon osnivanja poduzeća. Dokumentacija o radu OOSK postoji tek od 1974. pa se otada može i preciznije pratiti. Tada ima 24 člana, iduće godine već

Sl. 6. Ribari su položili vijenac na Titov odar i minutom šutnje odali mu počast i zahvalnost

33 ili 26% od ukupno zaposlenih. U 1982. ima 37 članova, tj. svaki treći radnik u kolektivu član je SK. U ovoj godini organizacija SK ima 36 članova, što je više od 24% ukupno zaposlenih.

Iako već odavno izravno ne sudjeluje u rukovođenju poduzećem, uloga Partije u poduzeću još je vrlo važna. Ona je usmjeravajuća i mobilizatorska i nastoji da članovi SK budu primjermi na svojem radnom mjestu i u svim aktivnostima, te da tako utječu na politiku poduzeća i ostvarivanje planova. Inače se partijska organizacija bavi brojnim svojim unutrašnjim problemima organizacijske i idejne naravi.

Rukovodeći ljudi u poduzeću nisu obavezni biti članovi SK, niti je to bio uvjet kada su dolazili na rukovodeće funkcije. No u stvarnosti većina je rukovodećih ljudi u SK. Dugogodišnje je iskustvo pokazalo da Partija pozitivno utječe na svoje članove, stalno ih kontrolirajući i provjeravajući njihov doprinos na radnom mjestu, pa je tako posredno pomagala poduzeću u njegovu radu i poslovanju.

Došli smo da kraja prikaza rada i stvaralaštva Ribnjačarstva »Sišćani« kroz 30 godina postojanja. To svakako nije cjelovit opis jer je zadani prostor bio ograničen. Autori su uvjereni da je on ipak dovoljan za ocjenu tko i što su Ribnjačarstvo »Sišćani« i njegovi ribari.

DRAGO KOVAČINA
CVJETAN BOJČIĆ